

Mitä kielielämäkerrat kertovat?

Kieli on yksi ikkuna, jonka kautta yksilöiden elämää voi tarkastella. Kokemukset kielistä kertovat suhteista muihin kielenkäyttäjiin, mutta ne myös heijastelevat laajempaa yhteiskuntaa ja sen muutoksia. Kielielämäkerrallinen tarkastelutapa näkee kielelliset käytänteet osana yksilöllisiä elämäntapa- ja elämäntilanteita (Busch 2017). Esittelen tässä kirjoituksessa kaksi henkilöä, Louisin ja Eilan¹, joilla on pidempi elämäntarina takanaan, ja vertailen heidän kielellisiä kokemuksiaan. Näin kielikäsitteet avautuvat sekä kahden yksilön erilaisten kokemusten kautta että ajallisena kaarena.

Haastattelut ovat Sata suomalaista kielellistä elämäkertaa – tutkimushankkeesta, jossa on kerätty yli sadan Suomessa asuvan ihmisen kielellinen elämäkerta noin tunnin haastattelulla vuosina 2017 ja 2018. Haastattelut ovat 6–104-vuotiaita, ja jokaisella on oma kiinnostava tarinansa. Haastattelukysymyksiä on sovellettu muun muassa iän mukaan, mutta kaikki ne käsittelivät

tutkittavien elämää ja siihen liittyviä kieliä nyt ja aiemmin.

Molemmat tässä tarkastellut haastatellut ovat syntyneet 1920-luvun alkupuolella, Louis Helsingissä ja Eila Oulun lähellä Säräisniemellä. Kumpikin on melko lailla paikallaan pysynyt, mikä on nyky-Suomessa jo epätavallisempaa. Eilan perhe on muuttanut Ouluun hänen ollessaan 2-vuotias, ja Louis on käynyt armeijan Tanskassa. Suomenjuutalaisen Louisin kotikielenä on ollut ruotsi, kun taas Eila on suomenkielisestä kodista.

Kielten vaihtelun vahvat merkitykset

Murre-erot ovat tulleet Eilalle tutuksi jo lapsesta saakka, sillä äiti oli kotoisin Satakunnasta.

Että en olis uskonu että meidän äiti olis ikinä pystynyt sanomaan että niinko, Oulussa sanotaan lehemä. Nii että se puhu lehmistä.

Jonkinlainen kielellinen erilaisuuden kokemus on välittynyt Eilalle jo aivan lapsesta asti. Murteet herättävät hänessä

ylipäänsä positiivisia tunteita ja viestivät paikallisuudesta.

Tuota nyt kyllä mää monesti niitä seuraan aika mielenkiinnollaki, savolaisia, (naurua) Savon murre on niin mukava (naurua).

Myös ruotsinkielinen Louis on pannut merkille suomen murteet ja pitää niitä mielenkiintoisina; tuntumaa suomen vaihteluun on esimerkiksi Viipurista kotoisin olevan ystävän kautta. Louis tiedostaa muuttavansa ystävänsä kanssa keskustellessaan omaa puhuttuaan, sillä ystävä *rakastaa kun minä kysyn aina miten sie voit.*

Murteet olisi kuitenkin Eilan mielestä syytä jättää sivuun ymmärrettävyyden vuoksi television asiaohjelmissa.

Minusta tuntuu että on parempi ku käyttää, sitä kirjakieltä ko niis on niin vaikeitaki niitä murre sanoja joissaki murteissa.

Kirjakielisuus tai puhekielisuus televisiossa ei ole kiinnittänyt Louisin huomiota, mutta sen sijaan häntä on haitannut se, että eri ohjelmissa esiintyvien ruotsin kielen taito ei ole aina

¹ Tutkittavat ovat antaneet luvan käyttää etunimeään.

riittävä, minkä esimerkiksi vastaukset toimittajien kysymyksiin osoittavat. Enemmän häntä häiritsee kuitenkin ki-roileminen, sama asia, jonka myös Eila mainitsee jossain määrin ärsyttävänä.

Kielten vaihtelu herättää haastatelluissa erilaisia tunteita: ihmettelyä, mielenkiintoa, harmistumista. Vaihtelua kommentoidaan oman lähipiirin näkökulmasta sekä yleisesti. Tilanteiden merkitys nousee esiin: vaikka murteet ovat mielenkiintoisia, eivät ne sovi joka paikkaan, ja toisaalta niiden avulla voidaan luoda erityistä yhteyttä puhekumppaniin.

Kieliä työssä ja hovin vuoksi

Työelämä on ollut merkittävä vaikuttaja molempien kielivarantoon. Louis on oppinut suomen toimiessaan liike-elämässä, siinä missä Eila on oppinut ruotsia tyttölyseossa ja käyttänyt sitä myös työssään lennätinkonttorissa. Työssään Louis on oppinut myös englantia ja jiddisiä, Eila puolestaan on päässyt käyttämään ruotsin ohella myös saksaa, joita hän oli englannin ja ranskan ohella opiskellut koulussa. Molemmat suhtautuvat kielitaitoonsa varauksellisesti. Eila toteaa, ettei työssä niin paljon ruotsia tarvinnut ja Louis taas korostaa, miten hänen suomen kiensä on muiden mielestä puutteellista: *muut*

on pitänyt että minun suomen kieli on huonoa.

Molemmilla on kuitenkin käytännöllinen näkökulma kielten käyttöön. Eila kannustaa oppimaan kieliä: on hyvä oppia kieliä *vaikka vähän vähemmässä määrin*, kiinnittä-mättä liikaa huomiota oikeakielisyyteen. Hän siis tunnistaa tietynlaisen kielimuodon tavoittelun mahdollisesti jarruttavan kielenkäyttöhaluja. Louis taas toteaa suomen kiensä olevan sillä lailla riittävä, että kommunikaatio sujuu: *ne ymmärtää mitä minä tarkoitan ni se on pääasia.*

Harrastuksissa erityisesti äidinkieli on molemmille merkittävä. Eila pitää runoista ja on harrastanut kirjoittamista sanataideryhmässä. Louis lukee ruotsiksi, ja erityisesti historia ja politiikka kiinnostavat häntä.

Muutoksia kieliympäristössä

Kieliympäristön muutoksia molemmat kuvaavat useiden vuosikymmenten takaa. Eila kuva, kuinka ruotsinkielisten osuus hänen kokemuksensa mukaan väheni Oulussa.

Mutta sota-aja jälkeen väheni myös ruotsin kielen käyttö. No siis puheluita oli, niitä vanhoja oululaisia, jotka tilas ruotsiksi.

Myös Louis huomauttaa ruotsin kielen taitoisten vähentyneen Helsingissä selvästi, min-

kä vuoksi hän vaihtaa usein suomen kieleen asiointitilanteissa. Louis ryhtyi myös aikoinaan puhumaan lapsilleen suomea, mitä hän tämän päivän näkökulmasta pitää huonona ratkaisuna. Toisaalta hän ymmärtää kielenvaihtoa ja perustelee sitä ympäristön suomenkielistymisellä, sillä esimerkiksi kotiapulaiset ja naapurusto olivat suomenkielisiä, siinä missä juutalainen koulu-kin oli vaihtanut kiensä suomeksi. Perhepiirissä ruotsin kieli on kuitenkin vahvistunut myöhemmin, niin että hän voi puhua ruotsia melkein kaikkien lastenlastenkin kanssa.

Maahanmuuttoon ja kielen oppimiseen ovat molemmat kiinnittäneet huomiota. Louis arvioi, että ruotsia on helpompi oppia kuin suomea, ja Eila arvelee juuri maahanmuuton seurauksena suomen kielen käytön kasvavan tulevaisuudessa: *että ehkä se tullee tommoseksi enemmän käytetyksi kieleksi ko nykyisin.*

Oma kielenkäyttö luomassa historiaa

Yksilö arvioi itseään myös kielenkäytön ja erilaisten kielilisten kokemusten kautta. Kielenkäyttö herättää tunteita ja asemoi yksilöä suhteessa muihin; kuvaukset heijastelevat mutta myös rakentavat kieliympäristöä ja sen muutoksia. Haastateltujen kielivaranto on muuttunut tarpeen mukaan; omat ensikielet ovat tär-

keitä, vaikka Louis joutuu yhä useammin käyttämään asioi-
dessaan myös suomea. Eri-
tyisesti työelämän tilanteet
ovat opettaneet kieliä.

Haastateltujen kokemuk-
set kielten vaihtelusta, oman
kielirepertuaarin ja kieliympä-
ristön muutoksista luotaa-
vat laajan kaaren Suomen lähi-
historiaa yksilön äänellä. Sa-
manlaisia tarinoita ei ole, mut-
ta yhtymäkohtia kielikäytän-
teisiin ja -kokemuksiin voi
löytää voi kuka tahansa.

Kaarina Mononen, FT
Helsingin yliopisto

Kirjallisuus

Busch, B. (2017). Biographical ap-
proaches to research in multi-
lingual settings: exploring lin-
guistic repertoires. Teoksessa
Martin-Jones, M. & Martin,
D. (toim.), *Researching mul-
tilingualism: critical and eth-
nographic approaches*. Lon-
don: Routledge.

Sata suomalaista kielellistä elä-
mäkertaa -tutkimushanke.
Ks. [https://blogs.helsinki.fi/
100suomalaista/](https://blogs.helsinki.fi/100suomalaista/)